

Dərslilər xarici dildə, tələbələr də dil bilmirsə...

İncəsənət sahəsində Azərbaycan dilində dərs vəsaitlərinin olmaması keyfiyyətli kadrların hazırlanmasına mane olur

Yaradıcı mütəxəssislər yetişdirmək üçün ali təhsil ocağı olan Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universitetinin (ADMİU) üzərinə böyük yük düşür. Burada daha çox praktiki biliklərə yiyələnmək əsas götürülsə də, nəzəriyyəyə də böyük önəm verilir. Xatırladıq ki, bu təhsil ocağında müəllimlərimiz bizə daha çox rus mənbələrindən istinadlar verirdi, bir çox dərsliklərimizin rus dilində olmasından şikayətlənirdik. Üzərindən illər keçsə də, sözügedən mövzu aktual olaraq qalır. Təkcə ADMİU-da deyil, digər təhsil ocaqlarımızda da vəziyyət eynidir.

Dəyişən bir şey var ki, əvvəllər tələbələrə rus mənbələri istinad göstərilirdisə, indi onlar türk mənbələri ilə əvəzlənib. Pedaqoqlarımız deyir ki, sovet dövrünün tələbələri rus dilində oxuduqları halda, bu günün tələbələri xarici ədəbiyyatı türk dilində oxumağa üstünlük verirlər. Çünki bu günün gəncləri rus dilinə o qədər də hakim deyillər.

AMEA-nın Memarlıq və İncəsənət İnstitutunun "Teatr, kino və televiziya" şöbəsinin müdiri, sənətsünaslıq üzrə fəlsəfə doktoru Vidadi Qafarov dərslilər içərisində Azərbaycan dilində kitabların azlığı təşkil etməsini zamanın aktual məsələsi hesab edir: "Bu gün də sözügedən problem davam etməkdədir. Sovet dövründə - 90-cı illərə qədər Sənətsünaslıq, Teatrşünaslıq kimi dərslilər

ləri tədris edənlər rus mənbələrindən faydalanıblar. Rus mənbələri də bildiyimiz kimi, çox zəngindir. Hansı ki, rus dilində olan bu kitablar dünya ədəbiyyatının, dramaturgiyasının, sənətsünaslığının tarixi, nəzəri problemlərinin hamısını özündə əks etdirir. Biz də o dövrdə həmin mənbələrdən geniş faydalanırıq, istifadə edirdik. İndi isə təəssüf ki, bu günün uşaqlarının rus dili bilgiləri o səviyyədə deyil ki, həmin mənbələrdən istifadə etsinlər. İngilis dil bilgiləri də yaxşı deyil ki, ingilisdilli mənbələrdən yararlansınlar. Elmdə belə bir ifadə var ki, sənətsünaslığın dili əslində fransız dilidir. Belə ki, əgər sənətsünaslıqla bağlı orijinal mənbələrə sahib olmaq istəyirsinizsə, fransız dərsliklərini oxumalısınız".

Teatrşünas dövrümüzün tələbələrini nə rus, nə də ingilis dili biliklərinin yüksək olmadığını və buna görə də on-

ların həmin mənbələrdən yararlana bilmədiklərini vurğulayır: "Ona görə pedaqoqların və müəllimlərin qarşısında böyük çətinliklər yaranır. Biz də çox vaxt birbaşa dərs zamanı sinxron tərcümə edirik. Ya da sinxron tərcümələri evdə hazırlayıb tələbələrə təqdim edirik. İndi tələbələrin ən çox istifadə etdiyi kitablar isə türk dilindədir. Onlar Osmanlı türkçesində olan mənbələrdən istifadə edirlər. Əslində türk mənbələri də zəngindir. Orada dünya ədəbiyyatı, dramaturgiyası, sənətsünaslığı tərcümə edilib. Hərçənd o kitablarda da müəyyən çatışmazlıqlar var. Bəzən metodoloji, ideoloji problemlər özünü göstərir ki, tələbələr birbaşa süzgecdən keçirmədən həmin mənbələrə yiyələnirlər və həmin mənbənin təsiri altına düşürlər. Ancaq bütün bunlar müəllim nəzarəti altında baş verəndə, daha faydalı olur. Bizim pedaqoqlarımız da tərcümələr edib tələbələrin maariflənməsi yolunda əllərindən gələni edirlər. Məsələn, sənətsünaslıq üzrə fəlsəfə doktoru Fəridə Cəlilova Erik Bentlinin "Dramın həyatı" kitabını dərs vəsaiti kimi tərcümə edib. Teatrşünaslıq kafedrasının dosenti Rəsmiyyə Mustafayeva Dimitri Kolisostovun "Antik teatr", Barabaşın "Müasir rus teatri" kitablarını tərcümə edib. Aydın Talıbzadənin "Şərq teatri tarixi" kitabı 3-cü dəfə yenilənmiş və redaktə olunmuş şəkildə çapa təqdim olunub. İsrail İsrailovun "Stanislavskinin nəzəri və təcrübə irsi" kitabı artıq çapa verilib. Yəqin yeni tədris ili üçün tələbələrə təqdim olunar. Bu istiqamətdə başqa işlər də görülür. Aydın Talıbzadənin "Facie: janriçi mutasiyalar" kitabı tələbələrin nəzəri biliklərinin artırılmasına kömək ola bilər. Yeni bu istiqamətdə işlər görülür. Ümumiyyətlə, bu istiqamətdə tək pedaqoqlar deyil, tələbələr də çalışmalıdırlar ki, alternativ dil öyrənsinlər. Bəzi uşaqlar nəinki rus dilini, heç kiril əlifbasını bilmirlər ki, Azərbaycan dilində sovet dövründə çap olunmuş kitabları oxusunlar. Biz də məcburiyyət qarşısında qalıraq, icbari şəkildə tətbiq edirik ki, kiril əlifbasını öyrənib Azərbaycan dilində o kitabları oxuya bilsinlər. Bizim qarşımızda əsas problem budur ki, Azərbaycan müəlliflərinin sovet dövründə çap olunan dərsliklərinin yenidən nəşrinə ehtiyac var. Onlar Azərbaycan dilində olsa da, kiril əlifbasında çap olunub. Bu da hazırda tələbələrə çətinlik yaradır. Onların yenidən redaktəsi və nəşrinə ehtiyac var. Biri var xarici ədəbiyyatın tərcüməsi, biri də var ki, Azərbaycan dilində çap olunmuş əsərlərin yenidən nəşri. Bu da bizim tədris prosesinin qarşısında duran problemlərdən biridir".

V.Qafarov tərcümə edilmiş kitabların mütəxəssis tərəfindən redaktə edilməsinin tərəfdarıdır: "Arzu edərdim ki, bu işdə tərcümə mərkəzləri də sənətsünaslara kömək etsin. Bəzən görürük ki, tərcümə edilmiş kitabların redaktəsini, tərcüməsini sənətsünaslıqdan uzaq olan biri edir. Orda terminoloji məsələlər var ki, mütləq sənətsünas redaktəsindən çıxmalıdır. Mütləq sənətsünas bir redaktor kitabda yazılanlara baxmalıdır ki, terminlər düzgün qeyd edilsin. Sənətsünaslığa yad olanlar kitabı tərcümə edəndə, xətalara yol verirlər ki, bu da tələbələrə çətinlik yaradır".

ADMİU-nun "Dram teatri və kino aktyoru" fakültəsində aktyor sənəti üzrə baş müəllim olan Yaqut Paşazadə bildirir ki, əvvəlki illərə baxanda, hazırda tərcümə edilmiş dərslilər kifayət qədərdir: "Təbii ki, tələbələrin alternativ dil bilməməsi xarici mənbələrdən məlumat əldə etmələ-

rinə problem yaradır. Tələbələr internetin yaratdığı imkanlardan istifadə edib, lazımı materialları əldə edə bilsələr də, bu sahədə müəyyən çətinliklərimiz var. Müəllimlərin bu yöndə heç bir problemi yoxdur, çünki onlar alternativ dil bilgilərinə sahibdirlər. İl əldəkcə, yeni tərcümələr hazırlanırsınız ki, bu da bizim işimizi yüngülləşdirir. Ancaq bu gün də rus dili dərsliləri və onların Azərbaycan dilində variantının olmaması problem olaraq qalır. Bizim öz müəllimlərimiz də tərcümə edirlər, ancaq bu kifayət etmir".

Əməkdar artist, pedaqoq Nofəl Vəliyev deyir ki, dərs zamanı daha çox özünün tərcümə etdiyi materiallardan, əl yazılarından istifadə edir: "Azərbaycan dilində

tərcümə edilmiş, mütəxəssislər tərəfindən yazılmış hansı kitablar varsa, onlardan faydalanmağa çalışıram. Nəinki dərslilər, evimdə olan kitabxanamdakı demək olar ki, bütün kitablar da rus dilindədir. Azərbaycan dilinə Stanislavskinin birinci və ikinci cildi tərcümə edilib. Kifayət qədər lazımlı tərcümədir. Tərcümə o qədər də yüksək keyfiyyətdə olmasa da, tələbələr ondan yararlansın. Mehdi Məmmədovun "Rejissor sənəti" kitabından istifadə edirik. Tələbələrə əlavə məlumatlar vermək üçün əsas etibarilə rus kitablarından materiallar hazırlayıram. Amma o materialları özüm tərcümə edirəm. Düzdür, bu istiqamətdə tərcümə edilmiş kitablar çap olunsaydı, onlar zəifdir. Ancaq buna da şükür".

Pedaqoq deyir ki, rus dilini sovet dövrünün gəncləri oxuyaraq deyil, eşidərək öyrənib: "Əslində rus dili asan bir dil deyil. Öz dilimizdə nə qədər çox dərslilər və kitablar olsa, onlardan daha çox istifadə edərik. Nə qədər Azərbaycan dilində dərsliklərimiz olsa da, rus dərsliklərimiz də az deyil. Demirəm ki, rus materiallarının hər kəlməsi Quran ayəsidir. Elə deyil, amma məsləhətli dərslilərdir. Xaricə gedəndə kitablar alıram, onlar da rus dilində olur və oxuyub tərcümə edirəm".

Kitabların tərcüməsinə gəldikdə isə, N.Vəliyev qeyd edir ki, yaxşı ödəniş olsa, xeyli müəllimlərimiz var ki, onlar bu işin öhdəsindən peşəkarcılıqla gələ bilər: "Müəyyən nəşriyyatlar onlara lazım olan bədii ədəbiyyat tərcümə edirlər. Kim dərsliklərin tərcümə edilməsi üçün pul ayırarsınız? Tərcümə asan iş deyil. Mənim özümün bəzi tərcümələrim var, özümə lazım oldu-ğu üçün istifadə edirəm".

"Rebus" teatrinin direktoru pedaqoq Ceyhun Dadaşov isə bildirir ki, bu istiqamətdə problem hər zaman mövcud olub: "Danılmaz faktdır ki, incəsənət sahəsində ali təhsil ocaqlarının istifadə etdikləri dərslilər materiallarının 90 faizini rus dilində olan kitablar təşkil edir. Hətta ingilis dilində olan materiallar belə, rus dilindən tərcümə edilənlərdir. Bir çox kitablar dilimizə tərcümə edilib, onun da bir əmması var. Məsələn, Mixayıl Çexovun "Aktyor texnikası" kitabı dilimizə tərcümə edilmiş də, bəzi uyğunsuzluqlar var. Kitabı peşəkarcılıqla tərcümə etmədiyi hiss olunur. Bəzi yerlərdə əsas mövzular tam çatdırılmayıb. Düzdür, heç olmamasından yaxşı-

dır, amma daha mükəmməl ola bilərdi. Tələbələrin əksəriyyəti türk dilini bildiyi üçün çox vaxt onları türk mənbələrinə yönəldirəm. Əvvəlki vaxta baxanda, indi uşaqlar rus dilini bilmir. Məndə olan Azərbaycan materiallarını verirəm. Belə ki, dərs zamanı özüm danışır, internet resurslarının bizə verdiyi imkanlardan faydalanıb, "Youtube" kanalında müəyyən mövzular haqqında danışır, ora yerləşdirirəm ki, bu da tələbələrin məhz bu materiallardan istifadə etməsinə kömək etmiş olur".

C.Dadaşov Təhsil Nazirliyi tərəfindən qrant ayrılırsa, mütəxəssislərin rus dilində olan kitabların tərcüməsində daha maraqlı ola biləcəklərini qeyd edir. Əks təqdirdə, heç bir mütəxəssis illərini sərf edib, cild-cild kitablar tərcümə etməz.

Pedaqoq deyir ki, bu günün tələbələri oxumağa meyilli deyil: "İşim yazmaq olmasa da, bir çox mövzularla bağlı materialları yazılı şəkildə hazırlayırdım. Ancaq şahid oldum ki, bu günkü gənclik oxumağa o qədər də maraqlı deyil. Tək tədris sistemində belə deyil, demək olar ki, əksər sahələrdə eyni prosesin yaşandığını şahid oluruq. Elə götürək mətbuatı. Nədən-sə böyük həcmli materiallar çox az oxunur. İnsanlar daha çox görüntüyə üstünlük verirlər. Ona görə də "Youtube" versiyasını istifadə edirəm. Tələbələr dinləyərək öyrənirlər. Ancaq bu elə də yaxşı hal deyil. Çünki "Youtube"-da danışanda, müəyyən dərəcədə təhriflər ola bilər. Yəni orijinal mənbə hesab olunmur. Amma əlimizdən başqa heç nə gəlmir. Ah-nalə etməkdənsə, bir yol tapmaq lazımdır".

Xəyalə Reis